

Dit document is als volgt opgebouwd:

- 1.** Samenvatting/kern van de afspraken die provincies raken (p. 2 t/m 7)
- 2.** Het totaal: Integrale set van afspraken en maatregelen uit het Klimaatakkoord die de bevoegdheden van provincies raken (p. 8 t/m 27)

1. Kern van de provinciale afspraken

In onderstaande tekst kort per onderhandelingstafel en specifiek voor het hoofdstuk RES de kern van de afspraken weergegeven die de bevoegdheden van provincies raken.

Regionale energiestrategieën

- De transitie naar duurzame elektriciteitsproductie en de transitie in de gebouwde omgeving wordt in de RES opgepakt. Dit gebeurt in een regionaal bottom-up proces van de decentrale overheden, het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en inwoners. De opgave is techniekneutraal en op basis van regionaal maatwerk.
- Deze bottom-up transitie wordt vormgegeven in de RES-en. De RES-en geven vorm aan zowel proces als inhoud, om tot zoveel mogelijk maatschappelijke acceptatie te komen.
- Provincies nemen via het IPO deel aan het Nationaal Programma RES (NP RES).
- De provincies zullen gezamenlijk en in overleg met andere overheden werken aan het behalen van de nationale opgave. Ook wordt voorzien in een methodiek waarin afspraken en uitgangspunten worden geformuleerd die leiden tot een billijke verdeling van de nationale opgave over de regio's. Deze systematiek dient als risicoparagraaf indien de RES-en van onderop gezamenlijk niet optellen tot een grootschalige opwek op land van 35TWh.

Elektriciteit

- De Elektriciteitssector moet 20,2 Mton CO2 besparen in 2030.
- Via de RES-en zal de opgave grootschalige hernieuwbare elektriciteit op land ingevuld worden.
- Afspraak is dat er in 2030 techniekneutraal (via zon of wind) 35TWh grootschalige opwek op land (inclusief binnenwateren) is gerealiseerd. Deze 35TWh is inclusief bestaande opwek en afspraken (zon/wind), waaronder de afspraak van 6000MW wind op land in 2020. De provincies zijn verantwoordelijk voor de ruimtelijke reservering om deze 35TWh op te kunnen wekken. Daarnaast wordt 49TWh wind op zee gerealiseerd, het Rijk is hiervoor verantwoordelijk.
- Ruimtelijke maatregelen zullen voor een groot deel van de regio's medio 2021 zijn afgerond, uiterlijk 1 januari 2025 zullen alle benodigde vergunningen zijn afgegeven.
- Bij een verhoging van de elektriciteitsvraag moet eerst een gesprek plaatsvinden tussen partijen waaronder provincies waarbij eerst naar extra elektriciteitsopwekking door middel van wind op zee en kleinschalig zon op dak wordt gekeken.

Gebouwde omgeving

- De gebouwde omgeving moet 3,4 Mton CO2 besparen in 2030. Hiervoor moeten in 2030 ongeveer 1,5 miljoen woningen verduurzaamd zijn en moet de CO2-uitstoot in de bestaande utiliteitsbouw in 2030 met 1 Mton extra worden teruggebracht.
- De opgave voor de gebouwde omgeving wordt via de RES-en opgepakt.
- IPO, Rijksoverheid, VNG en Aedes gaan samen met belanghebbende partijen, zoals Vereniging Eigen Huis, EnergieSamen en Woonbond, uitwerken hoe de positie van eigenaars, gebruikers en/of bewoners in het kader van de wijkgerichte aanpak wordt geborgd.
- Gemeenten krijgen de regie bij de wijkgerichte aanpak. Deze rol is nieuw voor gemeenten en dit vraagt om nieuwe kennis, expertise en competenties. Daarom is binnen het interbestuurlijke programma aardgasvrije wijken (PAW) afgesproken dat een kennis- en leerprogramma (KLP) wordt opgezet. Onder trekkerschap van de VNG wordt in samenspraak met de betrokken overheden in het programma (IPO, BZK, EZK en UvW), een plan voor de invulling van het KLP ontwikkeld.
- Het Klimaatakkoord spreekt zich nog niet uit over de marktordening van warmtenetten. Hierover verschijnt op korte termijn een Kamerbrief Marktordening.

Industrie

- De industriesector moet 14,3 Mton CO₂ besparen.
- Dit moet in hoofdzaak (80%) worden bereikt met een generieke CO₂-heffing die geldt voor de Emissions Trading System (ETS) bedrijven, afvalverbrandingsinstallaties (AVI's) en Chemelot (vanwege lachgas). Daarbij is een carbon capture and storage (CCS) plafond van 7,2 Mton.
- De verantwoordelijkheid voor de heffingen ligt bij het Rijk. Voor de overige bedrijven komt er een wettelijke verplichting in de Omgevingswet. De decentrale overheden zijn bevoegd gezag.
- Voor alle bedrijven, inclusief de bedrijven die onder de heffing vallen, geldt een verplichting tot het treffen van maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar.
- Voor de top van onrendabele maatregelen wordt binnen de Stimulering Duurzame Energieproductie++ (SDE++) tot maximaal € 550 miljoen per jaar (in 2030) beschikbaar gesteld.
- De inrichting van het stelsel wordt als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van Rijk en decentrale overheden benoemd.
- Er volgt een integrale uitwerking van de benodigde infrastructuur (warmte, energie, CO₂, waterstof). Daarbij wordt ook specifiek aandacht gevraagd voor de aansluiting van de industrie bij de RES-sen wat betreft de inzet en benutting van (rest)warmte en hernieuwbare energie.

Mobiliteit

- Voor mobiliteit zijn er een viertal maatregelen:
  - o De Rijksoverheid vormt het Infrastructuurfonds om naar een mobiliteitsfonds.
  - o Overheden maken tempo met regionale mobiliteitsplannen en een daarmee samenhangend nationaal mobiliteitsplan: Het provinciaal handelingsperspectief is opgenomen in de afspraak tot Regionale Mobiliteitsprogramma's (RMP's) te komen. RMP's zijn maatwerk per regio/provincie en hanteren een integrale benadering van het mobiliteitssysteem in de regio, ten bate van bereikbaarheid, duurzaamheid, leefbaarheid en gezondheid. Onder RMP-paraplu vallen meerdere nader uit te werken procesafspraken (waaronder versteviging Bestuursakkoord Zero-Emissie bussen).
  - o Een onderzoek naar een andere bekostigingssystematiek.
  - o Kennis en innovatie voor een duurzaam mobiliteitssysteem.
- Bij het bovenstaande zijn de belangrijkste maatregelen waarbij provincies een ondersteunende rol spelen: stimuleren elektrisch rijden, inzet alternatieve brandstoffen, zero-emissie zones in stedelijk gebied en stimuleren van zuinige banden. In aanvulling op de middelen die in het regeerakkoord zijn gereserveerd voor de fiets wordt nogmaals 75 miljoen euro uitgetrokken voor de cofinanciering van investeringen in fietsenstallingen bij OV-knooppunten.

Landbouw en landgebruik

- De sector landbouw en landgebruik heeft de ambitie 6 Mton CO₂eq-uitstoot te besparen in 2030. Hierbij wordt de voorkeur gegeven aan maatregelen die bijdragen aan een bredere verduurzamingsslag in landbouw en landgebruik.
- De provincies hebben met name een regierol bij landgebruik, waar gekozen wordt voor een gebiedsgerichte aanpak voor veenweiden en bos en natuur. Daarnaast zorgen zij voor stimulering en ondersteuning van de transitie bij verschillende landbouwsectoren (o.a. met regelgeving en ondersteunend beleid). Ook de maatregelen gericht op veehouderij nabij Natura2000-gebieden sluiten aan op de provinciale kerntaken.
- De ambitie van de landbouw wordt vooral ingevuld door de inzet van bestaande programma's en instrumenten (zoals de warme sanering veehouderij,

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), provinciaal landbouwbeleid), aanvullende rijksregelingen en door intensivering van technische maatregelen en innovatie door de sector (zoals rantsoenaanpassingen, mestopslag- en stalaanpassingen, verduurzaming glastuinbouw). Provincies ondersteunen dit proces.

- Het Rijk zet tot 2030 €970 miljoen extra in voor de realisatie van deze ambities. Hiervan is €276 miljoen bestemd voor veenweiden, €51 miljoen voor bomen, bos en natuur en €100 miljoen voor maatregelen rondom Natura2000-gebieden.

Governance

Het Klimaatakkoord is een maatschappelijk akkoord. Tegelijkertijd vormt het Klimaatakkoord (een groot deel van) de invulling van het eerste Klimaatplan onder de Klimaatwet, waarin het Rijk het klimaatbeleid voor de periode van tien jaar in hoofdlijnen zal vastleggen. Krachtens de Klimaatwet ligt het primaat voor het Klimaatplan bij de politiek. Het is aan kabinet en Tweede Kamer om te besluiten over het te voeren beleid en de daarmee verbonden lasten en lusten. In provincies is het aan de colleges van GS en de Provinciale Staten om te besluiten over het beleid waarmee invulling wordt gegeven aan de doelen.

Een dubbele verankering, politiek én maatschappelijk, is noodzakelijk om de doelen in de praktijk te realiseren. Hiertoe worden sectorale uitvoeringsoverleggen ingericht. Dit gebeurt onder regie van de betrokken vakministers, die vanuit hun sectorale verantwoordelijkheid, en met betrokken partijen, het uitvoeringsoverleg organiseren dat nodig is om afspraken tot uitvoer te brengen. Daarbij wordt zowel voortgebouwd op staande structuren als gewerkt in de nieuwe coalities die in de gesprekken over het Klimaatakkoord zijn ontstaan. De minister van EZK draagt een coördinerende verantwoordelijkheid en bewaakt de algehele samenhang die met het Klimaatakkoord is beoogd, onder andere ten aanzien van de daarin benoemde dwarsdoorsnijdende thema's.

Afstemming en de agendering van mogelijke zorgen vindt naast de uitvoeringsoverleggen interbestuurlijk plaats in het Bestuurlijk overleg Klimaat. Dit bestuurlijk overleg is gericht op afstemming en besluitvorming voor die zaken die de overheden aangaan en geeft daarmee mede invulling aan het democratisch proces van de overheden.

Nationaal Programma RES

De uitvoering van de RES wordt ondersteund door het Nationaal Programma RES dat wordt aangestuurd door een Opdrachtgevend Beraad bestaande uit Rijk en de decentrale overheden. Het Nationaal Programma RES wordt bij de uitvoering geadviseerd door een programmaraad, waarin naast de overheid ook andere stakeholders vertegenwoordigd zijn (waaronder netbeheerders en de participatiecoalitie).

Consequenties

a. Juridische consequenties

In de Klimaatwet is als streefdoel voor 2030 een reductie van 49% van de nationale broeikasgasuitstoot ten opzichte van 1990 opgenomen. Verder is in de Klimaatwet vastgelegd dat het Rijk een Klimaatplan moet opstellen in 2019 met daarin de hoofdlijnen van het klimaatbeleid voor de komende tien jaar. De Klimaatwetcyclus sluit aan op de Europese verantwoordingscyclus. Indiening van het Klimaatplan is gelijkgeschakeld met de indiening van het integraal nationaal energie- en klimaatplan (INEK). Europa vraagt een tweejaarlijkse rapportage over de voortgang. Deze rapportage wordt gestroomlijnd met de Klimaatnota.

Rol van de Raad van State bij de Klimaatwet

De Afdeling Advisering van de Raad van State heeft krachtens de Klimaatwet een formele rol bij het klimaatplan en de klimaatnota. De Afdeling advisering van de Raad van State

wordt over beide stukken gehoord, geeft advies over het Klimaatplan, en daarna jaarlijks een beschouwing over de Klimaatnota.

Relatie Klimaatplan en Klimaatakkoord

Het Klimaatakkoord zal voor een groot deel de invulling van het Klimaatplan vormen, naast de in het Regeerakkoord afgesproken maatregelen. In het Klimaatakkoord zijn samenwerkingsafspraken vastgelegd die ertoe moeten leiden dat het streefdoel uit de Klimaatwet wordt gehaald. Het Klimaatakkoord bevat geen keiharde, juridisch afdwingbare resultaatverplichtingen. Het gaat wel om bindende (samenwerkings)afspraken. Partijen kunnen elkaar aanspreken op de inspanningen die zij verrichten.

Relatie Klimaatakkoord en bevoegdheden provincies

Met het ondertekenen van het Klimaatakkoord committeren partijen zich bestuurlijk aan de doelstellingen, de uitvoeringskaders en de maatregelen die daarin zijn opgenomen. Als achterblijvende inspanningen de oorzaak zijn van vertraging in de uitvoering van de afspraken, zullen partijen elkaar daarop aanspreken. In het uiterste geval zal de wetgever voorstellen ontwikkelen om de klimaatdoelen alsnog te bereiken. Voor provincies betekent dat mogelijk verlies van regie en zeggenschap op die terreinen waar ze nu autonome bevoegdheden hebben. Zoals de beleidsvrijheid in de ruimtelijke ordening in het geval wanneer de provincies er samen met gemeenten niet in slagen de regionale energiestrategieën op te laten tellen tot de afgesproken 35 TWh. In dat geval zal het Rijk de doelen realiseren via haar ruimtelijk instrumentarium. Provincies hebben er dus zelf belang bij om zoveel mogelijk maatregelen te nemen ter uitvoering van het Klimaatakkoord, op de door henzelf gewenste wijze.

Het Klimaatakkoord tornt niet aan de bevoegdheden die de provincies nu hebben. Het biedt een leidraad om aan de slag te gaan met de bevoegdheden die zij reeds hebben. Hoe invulling wordt gegeven aan de afspraken uit het Klimaatakkoord is aan de provincies zelf. Zij zijn binnen de bestaande bevoegdheden vrij in het maken van keuzes ten aanzien van de instrumenten die zij willen inzetten om de doelstellingen uit het Klimaatakkoord te behalen.

b. Financiële consequenties

Lasten, dekking en bestuurslastenonderzoek

De doelen en maatregelen evenals de daarbij geformuleerde uitvoeringskaders uit het Klimaatakkoord bieden veel ruimte voor maatwerk aan provincies en komen voort uit het door de provincies geformuleerde Kabinetsaanbod waarvoor dekking bestaat binnen de reguliere provinciale middelen.

Het Klimaatakkoord bevat afspraken die verschillende financiële consequenties hebben: procesmiddelen, uitvoeringslasten en investeringsmiddelen.

Procesmiddelen

Aangezien de inzet in het Klimaatakkoord vanuit provincies voortkomt uit het gezamenlijk Kabinetsaanbod zijn deze middelen reeds binnen reguliere begroting gedekt. In het aanbod hebben provincies gevraagd om een Rijksbijdrage die inmiddels via het NP RES is voldaan.

Uitvoeringslasten

Het Klimaatakkoord bevat nieuwe taken en intensivering van bestaande taken van provincies, gemeenten en waterschappen. Om die reden hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen afgesproken op grond van Artikel 2 van de Wet op de Financiële Verhoudingen een bestuurslasten onderzoek uit te laten voeren en de Raad voor Openbaar Bestuur te vragen hierover te adviseren. De gezamenlijke overheden gaan op basis van de uitkomsten in gesprek over de dekking. De adviesaanvraag aan de Raad voor

Openbaar Bestuur (ROB) wordt in gezamenlijk overleg opgesteld. De uitkomsten zullen gefaseerd worden opgeleverd. Uiterlijk in 2021 voorafgaand aan de nieuwe Kabinetsperiode wordt het advies opgeleverd.

Investeringsmiddelen

Provincies zijn op grond van het Klimaatakkoord niet verantwoordelijk voor de dekking van de investeringen. Het Rijk investeert in de uitvoering van de regionale strategieën via de Klimaatenvolp, SDE++, het GLB, Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) en Mobiliteitsfonds etc.).

Rijksmaatregelen met consequenties voor inkomsten provincies

De provincie is voor een belangrijk deel van haar inkomsten afhankelijk van de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting. Opcenten zijn afhankelijk van het gewicht, soort en aantal voertuigen. Elektrische voertuigen (EV's) zijn wettelijk op grond van Autobrief II in de periode 2016 – 2020 vrijgesteld voor Motorrijtuigenbelasting (MRB) en daarmee voor de opcenten. Omdat de groei van het totale wagenpark in omvang en gewicht in de periode 2016-2019 groter was dan de derving op grond van de vrijstelling van EV in diezelfde periode namen de inkomsten van provincies ondanks de vrijstelling toe.

In het Klimaatakkoord wordt de vrijstelling verlengd tot en met 2024. Vanaf 2024 geldt op grond van het Klimaatakkoord een korting op het MRB-tarief voor elektrische voertuigen (aflopend van 75% in 2025 naar 25% in 2030¹). Deze afspraken hebben invloed op de provinciale inkomsten uit opcenten, hoewel de omvang van de gevolgen nog afhankelijk is van de ontwikkeling van het wagenpark.

De jaarlijkse inkomsten uit opcenten bedragen voor Zeeland 44 miljoen euro. Voor alle provincies samen bedraagt dit ongeveer 1,6 miljard euro (2018).

Afspraken Rijk en provincies

Zowel het IPO als het Rijk hebben gezamenlijk belang bij een goede monitoring van de ontwikkeling van het elektrisch vervoer de komende jaren. Beiden zitten niet te wachten op overstimulering vanuit de overheid. Het Rijk heeft begrip voor de zorgen over het belastinggebied en de open huishouding van provincies. Om die reden zal het Rijk ervoor instaan dat op termijn hetzelfde of een ander qua effect vergelijkbaar eigen belastinggebied in stand blijft. De open huishouding dient in elk geval voor beide partijen onverkort intact te blijven.

Afspraken Klimaatakkoord:

Net als in het verleden bij Autobrief II zijn elektrische personenauto's tot en met 2024 vrijgesteld van de MRB en daarmee in principe ook van opcenten. Vanaf 2025 betalen EV's conform dit voorstel ook MRB (afhankelijk van mogelijke stelselwijziging).

Geconcludeerd is dat IPO en Rijk verschillende definities hanteren wat betreft de gevolgen van het stimuleringspakket van EV's in het Klimaatakkoord. Hieronder worden de verschillen toegelicht:

- *Bij een 0-tarief voor EV's mogen provincies geen MRB heffen. Het IPO stelt dat provincies met elke verkochte elektrische auto inkomsten mislopen als gevolg van het 0-tarief. Deze beperking van de belastinggrondslag van provincies leidt tot minder opbrengsten en heeft daarmee consequenties voor de open huishouding waarvoor de provincies gecompenseerd dienen te worden.*
- *Het Rijk stelt dat – op basis van de huidige inzichten – de groei van de fossiele auto's en het (toenemend) gewicht van de fossiele auto's ervoor zorgt dat de totale jaarlijkse opbrengsten uit opcenten in de periode van 2021-2024 in absolute zin niet substantieel verslechteren ten opzichte van het jaar 2020. Er is*

¹ Naar verwachting zal vanaf 2024 een ander fiscaal stelsel voor mobiliteit gelden.

enkel sprake van minder meeropbrengsten en daarmee voor het Rijk geen sprake van derving waarvoor provincies gecompenseerd zouden moeten worden.

Provincies en Rijk hebben gezamenlijk belang bij een goede monitoring van de ontwikkeling van het elektrisch vervoer de komende jaren. Het Rijk staat in voor het instandhouden van hetzelfde of een ander qua effect vergelijkbaar eigen belastinggebied. Met dit belastinggebied dient de open huishouding van provincies onverkort intact te blijven.

Rijk en IPO zijn overeengekomen dat:

- a. Het Rijk en IPO monitoren gezamenlijk in de periode 2021-2024 de effecten op de opcenten als gevolg van de beleidsvoornemens van het Rijk. Het Rijk ontwikkelt samen met het IPO een methodiek voor de monitoring van EV's ("hand aan de kraan"). Voor de berekeningen wordt uitgegaan van de tarieven voor de provinciale opcenten geldend voor 2019.*
- b. In het kader van de monitoring in 2020 zal de Raad voor Openbaar Bestuur (ROB) een zwaarwegend advies uitbrengen – op basis van een artikel 2 onderzoek – over de vraag in hoeverre de beleidsvoornemens van het Rijk gerelateerd aan de provinciale opcenten tot een substantiële wijziging in inkomsten van provincies leiden. Beide varianten van de gehanteerde definities zullen worden meegenomen in de adviesaanvraag van het Rijk. Tevens brengt de ROB de gevolgen voor de taakuitvoering van provincies in beeld.*
- c. Naar aanleiding van de monitoring en het zwaarwegende advies van de ROB zal overleg tussen Rijk en provincies plaatsvinden over de uitkomsten.*

Periode vanaf 2024

Het Rijk is daarnaast gestart met een bouwstenenonderzoek, waarin gekeken wordt naar het gewenste fiscale stelsel voor (o.a.) de mobiliteit voor de periode na 2024. Het Rijk heeft toegezegd dat hierin tevens onderzoek wordt gedaan naar de langetermijneffecten van de grondslagerosie van opcenten, evenals naar alternatieven voor een andere grondslag. Beoogd wordt om de belastingen van de provincies en het Rijk toekomstbestendig te houden via een eigen belastinggebied en een garantie van de openhuishouding. Deze alternatieven zullen tevens in 2020 worden gepresenteerd en gezamenlijk besproken. Het Rijk zal ervoor instaan dat op termijn hetzelfde of een ander qua effect vergelijkbaar eigen belastinggebied in stand blijft. De open huishouding dient in elk geval voor beide partijen onverkort intact te blijven.

In het parallelle traject gericht op de actualisatie van het verdeelmodel van het provinciefonds signaleren provincies en fondsbeheerders ontwikkelingen die op hun relevantie voor de verdeling van het provinciefonds onderzocht dienen te worden. Deze ontwikkelingen blijven niet beperkt tot het provinciefonds en kunnen de financiële verhouding tussen Rijk en provincies in brede zin raken (bijv. de toekomst van het eigen belastinggebied).

Conform de afspraken, zullen deze ontwikkelingen in hun samenhang bezien en betrokken worden bij een agenda voor de actualisatie van het verdeelmodel, die door provincies en fondsbeheerders gezamenlijk wordt vastgesteld, uitgevoerd en gemonitord en recht doet aan de onderscheiden verantwoordelijkheden van de betrokken partijen.

2. Integrale set van afspraken en maatregelen uit het Klimaatakkoord die de bevoegdheden van provincies raken

Elektriciteit, gebouwde omgeving en regionale energiestrategieën (RES)

Doel

In de RES werken overheden met maatschappelijke partners, netbeheerders (voor gas, elektriciteit en warmte), het bedrijfsleven en waar mogelijk bewoners regionaal gedragen keuzes uit. Daarmee geven zij regionaal invulling aan (primair) twee doelstellingen uit het Klimaatakkoord:

- Provincies en andere partijen committeren zich gezamenlijk aan de doelstelling om 35 TWh techniekneutrale² grootschalige³ duurzame elektriciteitsopwek op land te realiseren in 2030. Dit betreft de totale opwek, inclusief al bestaande opwek.
- De warmtetransitie in de gebouwde omgeving (van fossiele naar duurzame bronnen).

Voor beide doelstellingen vallen ook de daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur onder de RES. De focus in de RES ligt op de opgaven van de tafels gebouwde omgeving en elektriciteit, voor de andere tafels is er een link door middel van opslag- en energie-infrastructuur. Het staat regio's vrij ook andere doelen te betrekken bij de RES.

- Landbouw & Landgebruik: Provincies en gemeenten betrekken de rol en positie van de melkveehouderij c.q. varkenshouderij als energie-opwekker bij de uitwerking van de Regionale energiestrategieën (RES-sen) in 2019.
- Mobiliteit: Provincies en gemeenten werken samen om te zorgen dat daar waar nodig in de Regionale Energie Strategieën in de behoefte aan duurzame energie voor duurzaam transport wordt voorzien.
- De benodigde infrastructuur rond in ieder geval warmte en hernieuwbare energie in de industrie moet een plek in de RES krijgen.

Afspraken

Afspraken RES algemeen

- De regio's leveren 1 maart 2021 een RES 1.0 op. Deze RES heeft instemming van de colleges van Gedeputeerde Staten, en Burgemeester en Wethouders, de Dagelijks Besturen van de waterschappen, de gemeenteraden, provinciale staten en de algemene vergaderingen van de waterschappen.
- Op 1 juni 2020 zullen de regio's de conceptversie van de RES opleveren.
- De provincies en gemeenten zetten zich nadrukkelijk in voor het (kwalitatief en kwantitatief) ruimtelijk mogelijk maken van de RES en de verankering van de RES in het omgevingsbeleid.
- De RES 1.0 bevat ook een Regionale Structuur Warmte (RSW), waarin op basis van de Leidraad inzicht wordt gegeven in de regionale warmtevraag en de beschikbaarheid van warmtebronnen. De Regionale Structuur Warmte vormt mede input voor de Transitievisie Warmte en bijbehorende wijkplannen die iedere gemeente uiterlijk 2021 opstelt.
- De concept RES bevat een heldere en herleidbare onderbouwing van het aanbod en keuzes voor potentiële zoekgebieden die benut kunnen worden, inclusief een beschrijving van het doorlopen proces. Indien mogelijk worden deze zoekgebieden ook op kaart getoond.
- De concept-RES, ingebracht door de voorzitter van de RES-stuurgroep, is minimaal geaccordeerd door GS (B&W, Waterschapsbestuur) en ter kennisgeving voorgelegd aan PS (en raden en algemene vergadering van de waterschappen).
- De conceptversie van de RES zal worden aangeboden aan het PBL om te bezien of de in alle RES-en geformuleerde plannen optellen tot het bereiken van de nationale

² Zon / wind

³ > 15 kWp

klimaatdoelstellingen. Mocht dat niet het geval zijn dan hebben decentrale overheden vier maanden de tijd om voor de restopgave een verdeling per RES te maken. Op 1 oktober 2020 is deze verdeling bekend. Ondertussen zullen de decentrale overheden de planologische vastlegging opstarten met de inhoud van de conceptversie van de RES. De RES-gebieden hebben dan tot 1 maart 2021 om aanvullend op de concept RES de definitieve RES, inclusief de restopgave, vast te stellen. Medio 2021 is het merendeel van deze RES-en verwerkt in het omgevingsbeleid.

- Ten aanzien van de planning zullen de decentrale overheden zorgen dat de ruimtelijke maatregelen voor hernieuwbaar op land in een groot deel van de regio's medio 2021 zal zijn afgerond. Gezamenlijk doel is dat uiterlijk op 1 januari 2025 alle aangevraagde benodigde vergunningen zijn afgegeven en dat voorkomende gevallen tenders voor uitgifte van projecten zijn afgerond met oog op de tijdige realisatie van de opgave. Om voldoende volume te waarborgen en uitval van projecten te compenseren zal daarbij in de RES'en en omgevingsplannen meer ruimte worden gezocht en ingepland.
- In de RES wordt aandacht besteed aan de ruimtelijke consequenties van eventuele ophoging naar 55% in 2030 voor Hernieuwbaar op Land.
- Er komt een Nationaal Programma RES. Dit programma faciliteert regio's en heeft tot doel de regionale uitvoeringskracht te vergroten. Het heeft een signalerende functie en biedt een cross-sectorale regionale samenwerkingsstructuur om landsdekkend de doelen van het Klimaatakkoord te kunnen halen. Het Interprovinciaal Overleg (IPO) is mede verantwoordelijk voor het opzetten, inrichten en uitvoeren van het Nationaal Programma RES.
- Mochten de regio's er uiteindelijk niet in slagen om gezamenlijk tot een invulling van de doelstellingen hernieuwbaar op land en warmte te komen, dan neemt iedere overheidspartij in de stuurgroep van het Nationaal Programma zijn of haar verantwoordelijkheid. Dit gebeurt via het 'Huis van Thorbecke' en de instrumenten uit de Wet Ruimtelijke Ordening en de Omgevingswet. Dit laatste betekent dat overheden bereid zijn om formeel juridisch instrumentarium in te zetten om de opgave alsnog te realiseren. Het gaat om instrumenten zoals het vaststellen van een omgevingswaarde, een omgevingsprogramma of in het uiterste geval het inzetten van het instrument projectbesluit door in eerste instantie de provincie en uiteindelijk door de Rijksoverheid. Afsproken wordt dat de bestuurlijke en juridische interventie verder wordt geconcretiseerd (uiterlijk in Q3 2019) in de handreiking RES.
- De Rijksoverheid en andere RES-partijen spannen zich in om knelpunten in wet- en regelgeving zo snel als mogelijk op te lossen. Het nationaal programma RES inventariseert de ruimtelijke knelpunten met betrekking tot wet- en regelgeving. Indien op projectniveau wet- en regelgeving in de weg staat, zal dit door middel van maatwerkoplossingen zoveel mogelijk opgelost worden. Indien dit niet mogelijk blijkt, wordt gezamenlijk gezocht naar een andere oplossing.
- Om regio's optimaal te kunnen ondersteunen, maar zeker ook om als Nationaal Programma RES (kosten)efficiënt te werken, dient kennisversnippering daarom te worden voorkomen. Om dit te bewerkstelligen wordt er zoveel mogelijk gewerkt met één loket waar regio's met al hun hulp- en kennisvragen terecht kunnen: het Expertisecentrum Energietransitie. Dit betekent dat regio's via het Expertisecentrum Energietransitie onafhankelijke, feitelijke kennis, rekenregels, aannames en duidelijkheid over wetregelgeving op het gebied van zowel warmte als hernieuwbare opwek kunnen verkrijgen zonder dat zij hiervoor naar aparte instituten hoeven. De uitwerking van het samenbrengen van kennis- en expertisecentra ten behoeve van de energietransitie in de regio's, zal in het eerste kwartaal van 2019 verder worden vormgegeven. Overheden ontwerpen de contouren van dit centrum. Daarbij wordt betrokken of en op welke wijze partijen daaraan bijdragen.

- Overheden zijn primair verantwoordelijk voor communicatie over nut en noodzaak van de energietransitie.
- De voortgang van het opstellen en de doorvertaling van de RES in de verschillende regio's wordt jaarlijks gemonitord middels een voortgangsrapportage die jaarlijks op een nader te bepalen vast moment wordt gepubliceerd. Indien knelpunten worden gesignaleerd zullen VNG, IPO, UvW en het Rijk het initiatief nemen om samen met andere partijen met concrete voorstellen te komen om het tempo in de RES te houden, vanwege het belang van een goede en tijdige uitvoering van de RES voor het realiseren van de doelstellingen en de afspraken over het kostprijsreductiepad.

Afspraken elektriciteit

- De RES leidt tot besluitvorming door gemeenten en provincies over de manier waarop de doelstellingen voor hernieuwbare elektriciteitsopwekking voor 2030 op land bovenop de afspraken van het Energieakkoord het beste gerealiseerd kunnen worden. Het gaat dan om ruimtelijke aspecten die de basis vormen voor de borging in het omgevingsbeleid op provinciaal en gemeentelijk niveau.
- Decentrale overheden spannen zich in om zo snel mogelijk planologische zekerheid te bieden aan initiatiefnemers, conform het volgende uitrolpad:
  - o Jaarlijks maken de partijen van het Klimaatakkoord een prognose van het benodigde uitrolpad in TWh op basis van de doelstellingen van het Klimaatakkoord en de actuele prognose voor ontwikkeling van de markt. Als onderdeel van deze monitoring spreken partijen af dat, ten dienste van het kostenreductiepad, een indicatief uitrolpad wordt gehanteerd waarbij uiterlijk 1 januari 2023 50%, 1 januari 2024 70% en 1 januari 100% van de te realiseren projecten planologisch is vergund. Knelpunten met het oog op het gestelde doel worden besproken tussen partijen en passende actie wordt alsdan ondernomen.
- Decentrale overheden verstrekken in de regel vergunningen voor een periode van bij voorkeur minimaal 25 jaar.
- Waar dit vanuit grondbezit en gebruik ten behoeve van de primaire functie van de grond mogelijk is, zal tendering bij voorkeur worden toegepast voor grootschalige projecten.
- Bovenwettelijke regels en beleid worden door de betreffende overheid heroverwogen indien hierdoor de doelstelling van de RES niet binnen bereik ligt.
- Partijen committeren zich voor zowel Hernieuwbare elektriciteit op Land als bij Wind op Zee aan een proces om de ecologische knelpunten op te lossen.
- Bij de keuzes voor inpassing van hernieuwbare elektriciteit dient een balans te worden gevonden met andere functies en waarden als natuur, landschap, woningbouw en/of recreatie. In het kader van de RES, het gemeentelijke, provinciale en nationale omgevingsbeleid (waaronder op korte termijn de NOVI) zal inzichtelijk worden gemaakt wat het effect is van de relevante afwegingen, zoals het in stand houden van bestaande functies en waarden, waaronder natuur en landschap.
- Aan regio's wordt gevraagd om te sturen op overprogrammering met als doel om de nationale doelstelling te kunnen halen. Daarnaast kan het ook dienen om een eventuele extra elektriciteitsvraag op te vangen, binnen de volgende afspraken:
  - o Partijen zijn bereid om het gesprek aan te gaan over een eventuele verhoging van de ambities voor Hernieuwbaar op Land, onder de voorwaarden dat allereerst wordt gekeken naar de mogelijkheden voor Wind op Zee en kleinschalig zon. Inspanningen van decentrale overheden die leiden tot meer dan 7 TWh kleinschalig zon (zoals lokale stimuleringsregelingen) tellen daarbij mee voor deze opgave.
- De Rijksoverheid en de decentrale overheden zullen zich inspannen om in 2030 uitsluitend Hernieuwbaar op Land van Nederlandse bodem te gebruiken.

- De uitvoering van bestaande afspraken, waaronder die in het Energieakkoord, lopen door, waardoor in de praktijk een stilstand wordt voorkomen. Dit geldt ook voor plaatsen waar nu al planologische ruimte is. Dit verloopt onafhankelijk van de RES en de daarmee samenhangende aanpassing van het omgevingsbeleid. Binnen het vigerend omgevingsbeleid kunnen projecten ontwikkeld worden.
- InvestNL, ODE Decentraal, IPO en VNG hebben uiterlijk in juli 2019 onderzocht of provincies en gemeenten het mogelijk kunnen maken dat autonome energiecoöperaties een beroep kunnen doen op een regeling, waarmee de onderzoeken en daarmee samenhangende projectondersteuning, die noodzakelijk zijn voor het doen van een succesvolle vergunning aanvraag, kunnen worden gefinancierd. Hierbij zal onderzocht worden op welke wijze dit het meest efficiënt georganiseerd kan worden, waarbij ook (bestaande) regionale/provinciale fondsen worden meegenomen in het onderzoek. Het Ontwikkelfonds, waarin de regeling zal vallen, is met hulp van NIA (InvestNL), Nationaal Groenfonds en REScoopNL ingericht en startklaar. Het gaat hier uitdrukkelijk niet om het financieren van het benodigde vermogen van het project. Bij een financial close van het project worden deze middelen teruggestort. Hiermee is een revolverend fonds in het leven geroepen.
- De decentrale overheden zullen in het eerste kwartaal van 2019 inzichtelijk maken wat in de pijplijn zit aan projecten (in termen van verwachte jaarlijkse aantallen GW) inclusief planontwikkeling die (1) de komende jaar nog verwacht worden (2) waar op termijn middels de RES ruimte voor komt.

Afspraken gebouwde omgeving

- *Transitievisie warmte*: De Rijksoverheid en de decentrale overheden stellen uiterlijk in 2020 een procedure op over de wijze waarop (onder andere) in het sectorale Borgingsoverleg wordt bijgestuurd indien blijkt dat de transitieviesies warmte gezamenlijk onvoldoende optellen tot de streefwaarde van 1,5 miljoen gebouwen.
- Het – nog nader vorm te geven - Expertise Centrum Warmte (ECW) ondersteunt gemeenten zodanig dat zij in staat gesteld worden plannen te maken en voor te bereiden vanuit een geharmoniseerd startpunt. Het ECW heeft hiertoe een tweetal hoofdfuncties:
  - o Beheer en ondersteuning van de leidraad;
  - o Kenniscentrum, voornamelijk op het gebied van technische, economische en duurzaamheidsaspecten, maar ook als het gaat over nationale ontwikkelingen zoals marktordening, aquathermie en geothermie.
 Het IPO zit in de (voorlopige) stuurgroep ECW.
- De Rijksoverheid, IPO, VNG en Aedes gaan samen met belanghebbende partijen, zoals VEH, EnergieSamen en Woonbond, uitwerken hoe de positie van eigenaars, gebruikers en/of bewoners in het kader van de wijkgerichte aanpak wordt geborgd.

Financiële consequenties

De RES zal leiden tot een intensivering van de inzet op gebiedsprocessen, maar sluit aan op de reguliere taken van provincies. Provincies hebben reeds middelen en vaak ook capaciteit ingezet om de processen in de RES-regio's mogelijk te maken en om de eigen deelname aan de regio RES-processen in te vullen.

Er zal daarnaast door het Rijk 15 miljoen euro beschikbaar worden gesteld aan de RES regio's, waarvan 12 miljoen daadwerkelijk verdeeld zal worden. Dit geld is bedoeld om steun te bieden aan de regio, om (concept-) RES-sen te ontwikkelen en samenwerking tussen verschillende overheden binnen een regio te bevorderen.

Industrie

Doel

Het kabinet heeft de ambitie geformuleerd om in 2050 klimaatneutraal te zijn in Europees verband, maar als tussenstap 49% CO₂-reductie in 2030 te bereiken ten opzichte van 1990 met een doorkijk naar 55% reductie in 2030. Met deze ambitie zet Nederland erop in om eerder dan andere landen de transitie in te zetten die noodzakelijk is om de in Parijs afgesproken doelen te realiseren. Dit vergt additionele vernieuwende investeringen, zeker ook van de Nederlandse industrie. We willen graag dat de industrie deze investeringen in Nederland doet. De industrie biedt immers veel oplossingen die elders in de maatschappij en ook in het buitenland van belang zijn. De door iedereen gedeelde ambitie voor de industrie is overigens niet gering. Met een opgave van 14,3 Mton CO₂-reductie bovenop bestaand beleid in het basispad van PBL komt de reductie voor de industrie neer op circa 59% ten opzichte van 1990. In 1990 was de emissie 86,7 Mton. Het emissiecijfer voor de industrie in 2015 is 55,1 Mton. Richting 2030 moet de industrie indicatief dus nog 19,4 Mton reduceren. Dit is een combinatie van bestaand beleid en de additionele opgave (5,1 + 14,3 Mton). De opgave van de industrie is niet alleen absoluut groot, maar ook in vergelijking met de andere sectoren.

Afspraken

Innovatieprogramma, pilots en demonstratie

- Op basis van door de Topsectoren samen met de overheden, kennisinstellingen en bedrijven op te stellen marsroutes en de daarin beoogde kostenreductie wordt besloten waar en hoe het geld wordt ingezet. Bijzonder aandacht is nodig voor projecten, die nog net niet geschikt zijn voor de verbrede SDE+. Bedrijfsleven en overheid zullen zich samen moeten inspannen om maximaal nut te halen uit Europese middelen die voor demonstratie en first of a kind fabrieken beschikbaar zijn (zoals het EU ETS Innovation fund).

Waterstof industrie

- Door lokale overheden en industrie wordt gewerkt aan versnelde opbouw en ombouw van infrastructuur. Projecten, die nu reeds in beeld zijn: Chemiepark Delfzijl (20MW), Hystock(test 1MW), ENGIE/Gasunie (100MW), Tata/Nouryon (100 MW), H2M Eemshaven, H-vision. De Rijksoverheid zal deze initiatieven actief ondersteunen.p.93: normering.

Normering

- In de Wet milieubeheer is opgenomen dat bedrijven energiebesparingsmaatregelen dienen te treffen die zichzelf in vijf jaar of minder terugverdienen. Bij de actualisatie van de wet Milieubeheer zet het kabinet in op een integrale klimaatbenadering, waarbij zowel energiebesparende maatregelen als duurzame energieopwekking tot de mogelijkheden behoren. De actualisatie zal opgesteld worden in nauw overleg met het bedrijfsleven en het mkb, waarbij de uitvoerbaarheid van deze regeling, met zo min mogelijke administratieve en uitvoeringslasten, prioriteit heeft. De actualisatie zal voor 1 juli 2020 aan de Tweede Kamer voorgelegd worden.
- De bedrijven zijn eerstverantwoordelijke voor het treffen van CO₂-reductiemaatregelen. Provincies zijn het bevoegde gezag voor

vergunningverlening handhaving en toezicht (onder meer met betrekking tot het treffen van maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of korter). Het Rijk (NEa) legt een heffing op aan bedrijven die tot de doelgroep van de CO₂-heffing behoren en die meer uitstoten dan de heffingsvrije voet in enig jaar toestaat. De wijze van toezicht en handhaving wordt geïntegreerd in de bestaande landelijke handhavingsstrategie. Met deze invulling wordt een maximale effectiviteit en efficiëntie, zowel voor bedrijf als bevoegd gezag, gewaarborgd. Een goede afstemming tussen het decentrale bevoegd gezag (Omgevingsdiensten) en het Rijk (RVO) is daarbij een absolute randvoorwaarde. De te treffen maatregelen moeten immers ook worden ingepast in de omgevingsvergunning.

- De uitwerking van het stelsel vindt onder gezamenlijke bestuurlijke verantwoordelijkheid van het Rijk en de decentrale overheden plaats.

Versterking regionale aanpak

- De vijf regio's met sterke industriële clusters verdienen daarbij bijzondere aandacht. De energiehuishouding in deze regio's wordt gedomineerd door de energievraag en het warmteaanbod van de industrie. In deze vijf regio's is het daarom van groot belang dat de transformatie in de industrie wordt verbonden met andere sectorale opgaven in een geïntegreerde, cross-sectorale uitvoeringspraktijk. Daarbij wordt aansluiting gezocht met de relevante Regionale Energie Strategieën (RES). Ook de benodigde infrastructuur rond in ieder geval warmte en hernieuwbare energie in de industrie zou hier een plek in moeten krijgen.

Arbeidsmarkt

- Samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties, overheden en regionale organisaties moet groeiende arbeidsmarkttekorten helpen oplossen. Voor wie het werk in fossiele energiesectoren verdwijnt, is van belang dat werkgevers en werknemers tijdig overleggen. Zij moeten samen initiatieven nemen, en nadenken over loopbaanadvies, opleidingsbudget en begeleiding van werk naar werk. Overheden hebben daarnaast een taak in het helpen bij zoeken naar werk, scholing toegankelijk maken en in het opvangen van werknemers die uiteindelijk geen ander werk vinden.

Overige afspraken – opbouw

- Een werkgroep bestaande uit onder andere vertegenwoordigers van de industrie en overheden zal bezien voor welke technologieën versnelling nodig is. De werkgroep hanteert hiertoe een eigen leidraad met criteria gebaseerd op de studie 'Make the future'.

Overige afspraken – ruimte en infrastructuur

- De investeringsplannen van TenneT en Gasunie vormen in combinatie met vergelijkbare documenten van de regionale netbeheerders de basis voor investeringen in infrastructuur voor elektriciteit en gas tussen netbeheerders en overheden.
- De provincies spelen een belangrijke rol bij de ruimtelijke inpassing van infrastructuur en zullen in hun ruimtelijk afweging het belang van een goede

infrastructurele aansluiting van de Nederlandse industrie betrekken. Hiervoor is een integrale afstemming tussen de RES en het Nationaal Programma Energiesysteem van belang. Voor grote infrastructurele projecten kunnen relevante bevoegde gezagen volgens de RCR-systematiek samenwerken om de besluitvorming te versnellen.

Overige afspraken – CO2-voetafdruk en circulair aanbesteden

- Overheden en bedrijven zijn via hun inkoop ook consument en kunnen derhalve via hun inkoopbeleid bijdragen aan het inkopen van klimaatvriendelijke producten en diensten. Voor het creëren van mogelijk internationale markten voor CO2-arme producten en diensten is het belangrijk om tot geharmoniseerde systemen van CO2-labelling te komen.
- In de Grond-, Weg-en Waterbouw (GWW) stimuleren het Rijk en andere overheden klimaat-neutrale en circulaire innovaties binnen de eigen aanleg-en onderhoudsprocessen, mede door maatregelen te nemen op het gebied van materialen (zoals asfalt, beton, grond en staal) en producten, bijvoorbeeld door middel van ketenakkoorden.

Landbouw en landgebruik

Doel

Provincies en andere partijen adopteren de taakstellende opgave van afname van 3,5 Mton broeikasgasemissies in 2030 en hebben de ambitie om in 2030 6 Mton CO₂eq te realiseren. De beoogde emissiereductie is verdeeld in 1,2 – 2,7 Mton CO₂eq in de veehouderij, 1,0 Mton CO₂eq in veenweide, 0,4 – 0,6 Mton in landbouwbodems, 0,4 – 0,8 Mton in Bomen, bos en natuur en 1,8 – 2,9 Mton in Glastuinbouw.

Partijen werken hieraan vanuit een lange termijnperspectief voor 2050, waarbij de voorkeur wordt gegeven aan maatregelen die niet alleen leiden tot een betere koolstofbalans, maar die ook bijdragen aan de transitie van de Nederlandse landbouw naar een kringlooplandbouw, of aan andere maatschappelijke opgaven.

Afspraken

Afspraken algemeen

- Publieke, maatschappelijke en private partijen werken samen aan de afronding en het operationeel maken voor 1 januari 2020 van het financiële instrumenterings-proces als maatwerkopdracht.
- In het geval van achterblijvende resultaten zal de Rijksoverheid samen met mede-overheden, op sector- en/of bedrijfsniveau ('free-riders'), waar dat nodig en mogelijk is, via wet- en regelgeving waarborgen inzetten. De Rijksoverheid zal de daarvoor noodzakelijke instrumenten in 2019 uitwerken.
- De ondertekenaars stellen een werkgroep in voor de Routekaart Nationale Biomassa die, binnen 6 maanden na vaststelling van integrale duurzaamheidsrandvoorwaarden, haar bevindingen in de routekaart aan de Minister van LNV beschikbaar stelt.
- Nadere afweging van ruimteclaims en indeling van de ruimte zal plaatsvinden in regionale en lokale gebiedsprocessen, waaronder de RESsen.

Afspraken veehouderij

- Partijen voeren gezamenlijk het plan van aanpak voor 'klimaatverantwoorde zuivelsector' en 'vitalisering varkenshouderij'. Partijen bespreken de voortgang van deze uitvoeringsagenda jaarlijks. Het kabinet zal in het kader van dit akkoord provincies en gemeenten vragen waar mogelijk boeren en tuinders te stimuleren tot het gebruik maken van de beschikbare regelingen.
- In het kader van beide plannen van aanpak hebben provincies de volgende rollen en verantwoordelijkheden:
  - Provincies en gemeenten verkennen met de sectoren waar verbeteringen nodig zijn in het omgevingsbeleid en vergunningverlening t.b.v. de bevordering van klimaatmaatregelen en opwekking van duurzame energie en implementeren deze verbeteringen (zoals ontwikkeling van instrument APK-stallen in samenwerking met Rijksoverheid)
  - Provincies en gemeenten betrekken de melkveehouderij c.q. varkenshouderij als energie-opwekker bij de uitwerking van de Regionale energiestrategieën (RES-sen) in 2019.
  - Provincies en rijk nemen in 2019 in overleg met de zuivelsector/varkenssector in het GLB/POP maatregelen op voor de bevordering van klimaatvriendelijke melkveehouderij en klimaatvriendelijke en emissiearme varkenshouderij en nemen de opgave voor broeikasgasreductie mee bij de uitwerking van het Nationaal Strategisch Plan (NSP) voor het nieuwe GLB.
  - Partijen maken in 2019 afspraken over een samenhangende inzet van financiële instrumenten en middelen van de Rijksoverheid, provincies en sector – waarbij ook extra inzet vanuit de klimaatenvelpe wordt verkend - om de realisering van de 2030 doelstellingen te versnellen.

- Het kabinet vraagt provincies en gemeenten waar mogelijk boeren en tuinders te stimuleren gebruik te maken van regelingen die het financieel aantrekkelijk maken om het verwijderen van asbest te combineren met het aanleggen van zonnepanelen (zoals de SDE+-subsidie)
- Aanvullend op voorgaande hebben de provincies specifiek in het kader van het plan van aanpak "Klimaatverantwoordelijke zuivelsector" een rol / verantwoordelijkheid bij de volgende activiteiten/onderdelen:
  - o Zuivelsector en veevoerindustrie stellen met rijk, provincies en gemeenten in 2019 een onafhankelijk expertisecentrum in ter advisering en ondersteuning van de melkveehouders bij het nemen van broeikasgasreducerende maatregelen en de mogelijkheden van het gebruik van financierings-, investerings-, subsidie-, en fiscale instrumenten
  - o Provincies, gemeenten en zuivelsector verkennen in 2019 de mogelijkheden voor het versterking van landschapsstructuren (bijvoorbeeld houtwallen) en voor de vastlegging van CO2 en de vergroting van landschapskwaliteit, waarbij de CO2-prestatie wordt toegerekend aan klimaatprestaties van de zuivelsector
- Aanvullend op voorgaande hebben de provincie specifiek in het kader van het plan van aanpak "Vitalisering varkenshouderij en het klimaatakkoord" een rol/verantwoordelijkheid bij de volgende onderdelen:
  - o Provincies betrokken bij de warme sanering varkenshouderij, gemeenten en coalitie zorgen voor flankerende maatregelen tbv bewustwording, ondersteuning en begeleiding van stoppende varkenshouders. In eerste kwartaal van 2019 worden daarvoor teams van de betrokken partijen opgezet.
  - o Provincies en gemeenten dragen bij in de sloop van stallen op locaties die meedoen in de saneringsregeling en stoppersregeling, met name door de inzet van ruimtelijk instrumentarium, zoals rood voor rood en de herbestemming van locaties. Hierbij worden ook relaties gelegd met programma's en regelingen voor de asbestsanering
  - o De Coalitie en overheden (I&W, provincies, gemeenten) identificeren in 2019 knelpunten en doen verbetervoorstellen om het innovatie- en implementatieproces van nieuwe integraal duurzame stallen en stalaanpassingen te versnellen. Provincies, gemeenten en varkenssector verkennen in 2019 de knelpunten bij de procedures voor vergunningverlening voor grootschalige emissiearme mestverwerking in regionale clusters en verkennen en implementeren mogelijkheden voor verbetering en versnelling.
  - o Provincies, gemeenten en rijk stemmen wet- en regelgeving op elkaar af en doen in 2019 gezamenlijk met de coalitie verbetervoorstellen om (innovatieve) technieken leidend tot nieuwe integrale duurzame stallen en stalaanpassingen versneld en effectief op korte termijn te kunnen inzetten.
  - o Een gezamenlijke taskforce van provincies en andere partijen (coalitie, rijk, gemeenten) verkennen in 2019 of het mogelijk is om aangewezen locaties snel te vergunnen zich te ontwikkelen tot potentiële locatie voor hoogwaardige mestverwerking en dit jaarlijks bij te stellen middels een masterplan.
  - o Provincies maken in 2019 in overleg met de Coalitie nadere afspraken voor de ondersteuning van de klimaat- en emissiedoelstellingen via provinciaal innovatie- en stimuleringsbeleid voor de varkenshouderij

Afspraken landgebruik, onderdeel veenweide

- Provincies en andere partijen committeren zich gezamenlijk aan de doelstelling om 1 Megaton CO2-eq reductie in het veenweidegebied te realiseren en implementeren de maatregelen die hiervoor noodzakelijk zijn. De maatregelen passen binnen een lange termijn aanpak die doorloopt na 2030. Een gebiedsgerichte aanpak is het uitgangspunt om tot een gebiedsgerichte mix van maatregelen te komen.
- Partijen monitoren gezamenlijk de voortgang en effectiviteit van de maatregelen.
- Om kennis en ervaring te versterken wordt de komende jaren (2019 tot 2021/2023) ingezet op de uitvoering van de pilots binnen vier veenweidegebieden, waarbij wordt

aangehaakt bij bestaande programma's. Deze pilots zijn kortdurend. Zo wordt kortcyclisch kennis opgedaan en direct weer ingezet. Dit gebeurt op polder- of peilvakkniveau. Opschaling van maatregelen en uitvoering gebeurt op regionaal niveau (2021/2023 – 2030). Uitgangspunt is dat maatregelen in alle Nederlandse veenweidegebieden worden ingezet, voor zover de maatregelen in die omstandigheden effectief worden geacht. Het proces van uitrol (2021/2023 – 2030) loopt zoveel mogelijk via bestaande organisatiestructuren (gebiedscommissies, bestaande samenwerkingsverbanden, agrarische collectieven).

- Partijen stellen gezamenlijk een interbestuurlijke werkgroep op voor 1 januari 2020. Deze groep is breed samengesteld.
- De Rijksoverheid, provincies en waterschappen werken samen met de partijen in de Regiegroep aan een gezamenlijk borgingssysteem, dat eind 2019 in werking kan treden, waarmee gemonitord en geborgd wordt dat de doelstellingen worden gehaald. In dit borgingssysteem maken partijen in de Regiegroep ook afspraken over maatregelen die de overheden kunnen inzetten als dit noodzakelijk mocht blijken om de opgave te realiseren.
- Provincies organiseren en faciliteren een proces met grondgebruikers (onder andere agrariërs), maatschappelijke actoren, bewoners en medeoverheden gericht op de opstelling van een regionaal programma per veenweidegebied.
- In 2020 stellen gebiedspartijen een conceptprogramma op. Partijen brengen op basis van deze uitwerking in 2020 gezamenlijk in beeld welke CO₂-eq-reductie verwacht wordt met de concept-programma's, en in hoeverre daarmee de ambitie van 1 Mton CO₂-eq reductie wordt gerealiseerd.
- Na de fase van pilots passen provincies en partners het conceptprogramma indien nodig aan, op basis van de opgedane inzichten.
- Provincies en gemeenten benutten dit conceptprogramma, in samenhang met de RES-sen en andere uitwerkingen van het klimaatakkoord, bij de opstelling van hun omgevingsvisies in 2020 en verder
- Provincies, andere overheden, grondgebruikers en maatschappelijke partijen werken in gebiedsprocessen de opgave verder uit (op polderniveau). Dit proces wordt door decentrale overheden, onder regie van provincies, geïnitieerd. Maatschappelijke partijen en agrariërs nemen actief deel aan de gebiedsprocessen.
- Partijen zetten de lopende uitvoering, zoals de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland in het veenweidegebied, voort. Waar mogelijk zoeken betrokken uitvoerders aansluiting bij het veenweideprogramma, voor bijvoorbeeld de onderdelen monitoring en onderzoek.
- Provincies en andere organisaties werken, ondersteund door het kennisprogramma, een gezamenlijk monitoringsprogramma uit, voortbouwend op bestaande monitoringsprogramma's, waarmee de voortgang van maatregelen en CO₂-uitstoot in het veenweidegebied gemonitord worden. Partijen geven het Kennisprogramma een gezamenlijke opdracht om een gezamenlijk programma op te stellen voor evaluatie en kennisontwikkeling.
- Deze partijen organiseren dat nieuwe pilots, zoals in het kader van de Regiodeals en de IBP-vp-projecten voor veenweide worden opgezet, aan dit programma worden verbonden. De wijze van monitoring/onderzoek in deze projecten wordt afgestemd op het gezamenlijke kennisprogramma's.
- Het Rijk levert een bijdrage van € 176 mln in totaal tot en met 2030, onder de conditie dat provincies, waterschappen en boeren ook bijdragen om de 1 Mton in 2030 te realiseren. Daarnaast zet het Rijk incidenteel geld in om de veenweideaanpak een impuls te geven.
- De Rijksoverheid, provincies, waterschappen en gemeenten brengen in 2019 gezamenlijk in beeld welke bijdrage bestaande programma's (middelen Klimaatakkoord, regio-enveloppe, bestaande subsidie-instrumenten) kunnen leveren aan de benodigde financiering van de veenweide-aanpak en passen waar nodig de voorwaarden daartoe aan.

- De Rijksoverheid biedt ruimte om aanvullende financiële afspraken te maken wanneer uit de concept-programma's blijkt dat deze nu onvoldoende dekking hebben. Voor zover tekorten in middelen of instrumentarium resteren maken de vier overheden hierover gezamenlijk definitieve afspraken.
- Bovenstaande stappen leiden uiterlijk in 2020 tot een financiële uitwerking van de financiering van maatregelen in de veenweideprogramma's, waarbij tevens inzicht wordt geboden in de kosten die niet privaat gedragen kunnen worden. Kosteneffectiviteit wordt hierbij meegewogen. Op basis van deze uitwerking maken ketenpartijen en overheden een gezamenlijke afspraak over de uitvoering van deze maatregelen.

Afspraken landgebruik, onderdeel bomen, bos en natuur

- Partijen in dit domein zetten zich gezamenlijk in voor vier maatregelen die in 2030 tot een klimaatwinst van ten minste 0,4 Mton CO₂/jr moet leiden en streven naar zo mogelijk 0,8 Mton/jaar in 2030. Bij de uitwerking van deze maatregelen wordt actief gezocht naar win-win combinaties met biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit.
- Provincies stellen een projectgroep in met terreinbeheerders, overheden en koepels van agrariërs die de maatregelen uitwerkt, en daarbij financiering/verdienmodellen, ruimtebeslag, kosteneffectiviteit en haalbaarheid. Zij formuleert tevens een aantal pilottrajecten om de gestelde maatregelen te testen op effectiviteit en haalbaarheid en stelt een governance structuur op voor de monitoring en (bij-)sturing van deze pilots.
- Partijen zetten zich in voor de oprichting van een programma met praktijkgericht onderzoek voor klimaatslim beheer van bos, bomen en natuur en onderzoekt of deze gekoppeld kan worden aan het bestaande OBN-programma.
- Rijk en provincies stellen in 2019 een gezamenlijke bosstrategie op. Het Rijk heeft € 51 mln aan klimaatmiddelen gereserveerd voor:
  - o Aanpak ontbossing Natura2000/inrichting compensatiepool;
  - o Inrichting rijksgronden;
  - o Herstel landschapselementen / agroforestry, subsidieregeling voor agrariërs die bos planten op hun gronden;
  - o onderzoekspilots
- Partijen leveren een gezamenlijke inspanning om ontbossing te beperken tot wat onvermijdelijk is. Waar ontbossing noodzakelijk is, bijvoorbeeld vanwege internationale natuurafspraken, maken partijen gezamenlijke afspraken over een adequate CO₂-compensatie.
- Provincies en andere partijen (Rijksoverheid, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, landbouwers, grondeigenaren) leveren een gezamenlijke inspanning om in het beheer van natuur, landschap en openbare ruimte doelstellingen van onder meer biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit te combineren met een versterkte CO₂-vastlegging
- Partijen wegen het behoud van CO₂-opslag in moeras-, veen- en kustecosystemen mee bij de uitvoering van het water- en omgevingsbeleid en beheer grote wateren.
- Partijen benutten gezamenlijk kansen om het areaal bos en natuur, landschapselementen en aantallen bomen daarbuiten te vergroten. Provincies verkennen met publieke en private terreinbeheerders de mogelijkheden voor nieuw bos binnen hun beheergebieden.
- Provincies ronden met hun partners volgens de afspraken in het Natuurpact het Natuurnetwerk Nederland in 2027 af en kiezen daarbij steeds voor klimaatslimste opties bij realisatie.
- Provincies en gemeenten regelen bij de herziening van hun omgevingsvisies in hun ruimtelijke beleid dat bij de realisatie van nieuwe wijken direct ook bos wordt gerealiseerd (én gefinancierd). Dit levert niet alleen een bijdrage aan de vastlegging van koolstof, maar ook aan de leefkwaliteit van bewoners.
- Partijen organiseren, ondersteund door instellingen als Invest.nl (i.o.), Rabobank en Groenfonds (of breder: Groenfinancieringen), een proces gericht op governance en financiering van aanleg van nieuw bos.

- Overheden brengen potentie in beeld om (op eigen grond) extra hectares bos, natuur of landschapselementen te ontwikkelen in combinatie met woningbouw/stedelijke ontwikkeling, energie (bijvoorbeeld windmolens/zonneparken), waterberging en biodiversiteit.
- Partijen (Rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen, infrabeheerders, terreinbeheerders, landbouwers, de bouwsector) benutten gezamenlijk kansen om de toepassing van hout, maaisel en andere natuurproducten uit beheer van de groene ruimte in bijvoorbeeld bouw en grond-, weg en waterbouw te vergroten.

Afspraken landgebruik, onderdeel landbouwbodems en vollegrondsteelten

- Partijen committeren zich gezamenlijk aan de doelstelling om in 2030 een extra vastlegging van 0,5 Mton CO₂-eq. per jaar te realiseren door een toename van het organische stofgehalte en een verminderde vorming van lachgas in deze bodems.
- De overheden spant zich in een stimuleringsregeling voor mestopslagen uit te werken zowel voor ammoniak als methaan emissiearm, welke toegankelijk is voor zowel agrariërs, loonwerkers en verwerkende partijen. Regionale en lokale overheden werken actief mee aan positieve vergunningverlening.
- Provincies en Rijksoverheid ondersteunen in het kader van het nieuwe GLB minder scheuren van grasland, verbetering van de gewasrotatie, inzaai of onderzaai van vanggewas bij mais en inzet van grasklaver bij nieuwe inzaai. De samenwerkende partijen streven ernaar om een maatregelenpakket gericht op koolstofvastlegging te kunnen erkennen als 'pluspakket' in het nieuwe GLB.
- Overheid, primaire sector (LTO Nederland), brancheorganisaties voor akkerbouw, zuivel, loonwerksector en de biologische sector stellen in 2019 een communicatieplan op, gericht op verspreiding van de opgedane kennis.
- Overheid, primaire sector (LTO), brancheorganisaties en de biologische sector stellen in 2019 een monitoringsplan op gericht op de koolstofvastlegging en lachgas.

Afspraken glastuinbouw

- Gezamenlijke partijen formeren uiterlijk 6 maanden na ondertekening van het KA een landelijk transitiecollege Kas als Energiebron. Het transitiecollege neemt de verantwoordelijkheid voor de realisatie en borging van het CO₂-doel 2030 en de bijbehorende afspraken in het Klimaatakkoord. De taken en verantwoordelijkheden van de leden van het transitiecollege zijn verbonden aan de afspraken in het Klimaatakkoord.
- Partijen leggen in een nieuw glastuinbouw-convenant voor de periode 2020-2030 afspraken vast, in opvolging van het Convenant CO₂-emissieruimte glastuinbouw 2020, de Meerjarenafspraken Energietransitie glastuinbouw 2020 en het Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren.
- Het transitiecollege ontwikkelt en realiseert een gestructureerde gebiedsaanpak. Onder de noemer Greenport NL organiseren de samenwerkende organisaties een versnelde gebiedsgerichte implementatie van CO₂-vrij energievoorziening in combinatie met modernisering van glastuinbouwareaal. Uiterlijk op 1 januari 2021 heeft Greenport NL in alle regio's met glastuinbouw een gebiedsvisie opgesteld waarin de ontwikkeling naar een klimaatneutrale energievoorziening is vastgesteld met een vertaling naar 2030.
- Provincies en andere regionale overheden betrekken de door Greenport NL opgestelde gebiedsvisies voor de glastuinbouw integraal bij de RES en krijgen daartoe vanuit de regionale Greenports de informatie die nodig is voor het RES-proces.
- Provincies en overige decentrale overheden zijn verantwoordelijk voor de verankering van de ontwikkelde gebiedsaanpak en acties voor de duurzame energievoorziening en de modernisering in onder meer omgevingsvisies, RO-beleid en vergunningenbeleid.
- Provincies en overige decentrale overheden bieden ruimte in regels en vergunningverlening voor koplopers en innovaties die bijdragen aan de CO₂-reductie in de glastuinbouwsector.

- Partijen zetten in op sluitende maatregelen om uiterlijk in 2030 totale voorziening van externe warmte aan de glastuinbouwsector van 10 Pj op jaarbasis mogelijk te maken.

Financiële consequenties

De inzet voor landbouw en landgebruik leidt naar verwachting tot een intensivering van provinciale inzet, met name in gebiedsprocessen veenweiden en natuur. De inzet sluit aan op provinciale kerntaken op het vlak van natuur, landelijk gebied en ruimtelijk beleid.

In het Klimaatakkoord zijn uitgangspunten en procesafspraken geformuleerd, die erop gericht zijn te komen tot een betere onderbouwing van effectiviteit van maatregelen en van private en publieke financiering. Daarbij vormt de koppeling van bestaande budgetten aan klimaatdoelen een uitgangspunt, bijvoorbeeld in het kader van natuurbeleid en het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Aanvullend stelt het rijk tot en met 2021 € 970 mln beschikbaar. Ook stelt LNV aan het Nationaal Groenfonds een garantiefaciliteit beschikbaar van € 70 miljoen en wordt onderzoek welke rol Invest.nl (i.o.) hierbij kan spelen.

Uitwerking van financierings- en instrumenteringspakketten vindt voor 1 januari 2020 (en daarna ook doorlopend op basis van nieuwe inzichten) plaats. Daarnaast zullen partijen, op uitnodiging van LTO Nederland, binnen bestaande mededingingsregels, voor 1 januari 2020 een plan uitwerken voor verdienmodellen voor landbouw en/of landgebruik.

Mobiliteit

Doel

Voor de Mobiliteitstafel is onderscheid gemaakt in vier grote inhoudelijke thema's. Hieronder de hoofddoelstellingen per thema:

- Duurzame energiedragers
  - Hernieuwbare energiedragers
  - Stimuleren waterstof
  - Duurzaam inkopen overheden
- Stimulering elektrisch (personen)vervoer
  - Streven naar 100% emissieloze nieuwverkoop van personenauto's in 2030
- Verduurzaming logistiek
  - Middelgrote zero-emissiezones stadslogistiek in 30 tot 40 grotere gemeenten in 2025
  - Zero-emissie bouwverkeer en mobiele werktuigen
  - Klimaatneutrale en circulaire grond-, weg- en waterwerken (GWW)
  - 30% reductie van de CO₂-uitstoot door achterland en continentaal vervoer in 2030
  - Binnenvaart
- Verduurzaming personenmobiliteit (inclusief zakelijk reizen, OV en fiets)
  - 8 miljard zakelijke (auto)kilometers minder in 2030
- Verkenning andere vormen van bekostiging mobiliteit

Afspraken

Regionale en nationale mobiliteitsaanpak

- Overheden maken tempo met regionale mobiliteitsplannen en een daarmee samenhangend nationaal mobiliteitsplan. Voor het realiseren van zorgeloze mobiliteit heeft iedere regio een specifieke integrale aanpak nodig. De regionale schaal is hét schaalniveau om met concrete oplossingen en maatwerk te komen. Overheden werken daarom al samen, bijvoorbeeld in de bereikbaarheidsprogramma's in de Metropoolregio Amsterdam (MRA), Metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH) en de Utrechtse metropoolregio (U Ned), om toekomstbestendige oplossingen voor bereikbaarheidsopgaven te realiseren (plannen voor infrastructuur, aanbod van (keten)mobiliteit, en sturing op ruimte en gedrag). Deze plannen vormen de gedeelde basis voor gezamenlijke investeringen en de afspraken uit het Klimaatakkoord worden hier onderdeel van. In gebieden waar nog geen passende governance structuur is, wordt deze ontwikkeld. Samenwerking van overheden in deze regionale programma's is cruciaal (en equivalent aan de Regionale Energiestrategieën (RES)). Op een bestuurlijk overleg (op nader te bepalen moment) wordt daarom een uitvoeringsagenda vastgesteld voor het proces om zowel de regionale programma's aan te haken als om tot een nationaal programma te komen. De plannen worden uiteindelijk in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) vastgesteld.
- Om de regionale uitvoering van het Klimaatakkoord vorm te geven, wordt per regio een programma voor slimme en duurzame mobiliteit opgezet (hierna te noemen: 'regionale programma's'), met een landelijke equivalent (hierna te noemen: 'nationaal programma'). Hierin participeren gemeenten, provincies, Rijksoverheid, private partijen als werkgevers en dienstverleners en andere regionale stakeholders als onderwijsinstellingen en ziekenhuizen. De programma's geven sturing aan de uitvoering van maatregelen uit het Klimaatakkoord voor mobiliteit, monitoren de voortgang en sturen bij waar nodig. Er wordt waar mogelijk en wenselijk aangesloten bij bestaande structuren, zoals de bereikbaarheidsprogramma's in de Metropool Regio Amsterdam, Metropool Regio Den Haag en Utrecht (U Ned). De Rijksoverheid, gemeenten en provincies starten hier gezamenlijk mee zodra het Klimaatakkoord ondertekend is:

- De Rijksoverheid, Provincies, gemeenten en bovenstaande partners stellen samen plannen van aanpak op voor regionale programma's, waarin onder meer de best passende regio-indeling bepaald wordt. Hierin staan ook concept afspraken over doelstellingen, ontwikkelstrategie, governance, en financiën.
- De Rijksoverheid faciliteert de regionale programma's met actieve participatie ondersteuning, en voert regie voor onderlinge samenhang en regio-overschrijdende landelijke aspecten (wet- en regelgeving, uniformering, kaders, etc.). Voor deze landelijke regie initieert de Rijksoverheid een nationaal programma Slimme en Duurzame mobiliteit met bestuurlijke, strategische gesprekken met vertegenwoordiging van regio en overige partijen. Onderdeel van dit gesprek zijn:
  - De ingezette omslag naar een duurzaam en klimaatbestendig mobiliteitssysteem;
  - De relatie tussen mobiliteit en ruimte, de Woonagenda en de Nationale Omgevingsvisie (NOVI);
  - De gewenste mobiliteitstransitie zoals verwoord in Zorgeloze Mobiliteit;
  - Wat dit vraagt aan instrumenten, zoals de Mobiliteitsagenda en het Mobiliteitsfonds, en afspraken over governance en samenwerking.
  - Over een van deze instrumenten, het Mobiliteitsfonds, vindt momenteel met betrokken partijen reeds overleg plaats.
  - Op een bestuurlijk overleg begin 2019 wordt een uitvoeringsagenda vastgesteld voor het proces om zowel tot regionale programma's als tot een nationaal programma te komen. De eerste concept plannen van aanpak voor de regionale programma's en het nationale programma kunnen op de Bestuurlijke Overleggen voor het MIRT (BO's MIRT) in het najaar van 2019 worden besproken. De plannen worden uiteindelijk in het kader van het MIRT vastgesteld.
- Regionale overheden stellen regionale programma's op waarin afspraken worden gemaakt over:
  - Stimuleringsmaatregelen voor elektrisch vervoer: route naar zo veel mogelijk emissieloos vervoer in 2030 (inclusief verminderen en veranderen);
  - Inkoop van eigen wagenpark: voor lichte voertuigen emissieloos in 2030, voor zware voertuigen (>3500 kg) zoveel mogelijk in 2030;
  - Duurzame inkoop doelgroepenvervoer: zoveel mogelijk emissieloos in 2025, uiterlijk in 2030 volledig emissieloos;
  - Inkoop van opdrachten: voorwaarde emissieloos vervoer uiterlijk in 2030.

Zero-emissie voertuigen

- Provincies, vervoersregio's, netbeheerders, energieproducenten, de Rijksoverheid en het bedrijfsleven werken samen aan de verdere uitrol en opschaling van zero-emissie bussen en de noodzakelijke alternatieve tank- en laadinfrastructuur door middel van het Bestuursakkoord zero-emissie bus (BAZEB). In 2025 zullen alle nieuw instromende OV-bussen zero-emissie zijn, zodat in 2030 alle ongeveer 5.000 OV-bussen zero-emissie zijn (BAZEB zit reeds in de NEV). Na 2025 is de verwachting dat de markt voor batterij-elektrische bussen volwassen is. Voor waterstofbussen is de verwachting dat in 2025 ook flinke sprongen gemaakt zullen zijn. In de tussenliggende periode kent de businesscase nog een onrendabele top, die binnen de huidige werkwijze onvoldoende snel daalt.
- Bundelen van vraag (over de diverse concessies), nieuwe financieringsarrangementen (waarbij risico's worden verlegd – bijvoorbeeld via leaseconstructies – en kapitaallasten voor projecten worden verlaagd met publieke leningen) en het betrekken van het Nederlands bedrijfsleven en internationale exportkansen moeten zorgen voor een snellere daling van de kostprijs. De Rijksoverheid en het IPO hebben het initiatief genomen voor het ontwikkelen van een roadmap die deze vragen adresseert en waarvan het resultaat in 2019 opgeleverd moet zijn. Om te voorkomen

dat vervoerders de businesscase voor zero-emissie bussen nu niet rond krijgen en de invoer van zero-emissie materieel uitstellen naar een latere concessieperiode, werken de Rijksoverheid en concessie verlenende overheden al samen.

- De Rijksoverheid en concessie-verlenende overheden zeggen toe de organisatie rondom BAZEB te versterken door samen met alle betrokken partijen vanuit de provincie en de markt (inclusief OEM's) de acties op te pakken die volgen uit de roadmap. In het kader van de gezamenlijk roadmap zegt de Rijksoverheid toe in de periode 2019-2025 jaarlijks een impuls van circa 10 miljoen euro te organiseren vanuit de nationale co-financieringsinstrumenten, waarbij jaarlijkse monitoring plaatsvindt om overstimulering te voorkomen.
- Gemeenten, provincies, netbeheerders, energieproducenten, de Rijksoverheid en het bedrijfsleven zullen werken aan de verdere uitrol en opschaling van zero-emissie doelgroepenvervoer middels het Bestuursakkoord zero-emissie doelgroepen vervoer (BAZED, dit zit niet in de NEV). Onderdeel hiervan is dat 50% van de taxi's in 2025 zero-emissie zullen zijn
- Gemeenten, provincies, energieproducenten, de Rijksoverheid en het bedrijfsleven zullen begin 2019 een nieuw convenant voor zero-emissie reinigingsvoertuigen uitwerken, inclusief tijdspad.

Aanbesteding en inkoop

- De Rijksoverheid en decentrale overheden zeggen toe dat bedrijven die hun wagenpark hebben verduurzaamd een voordeel krijgen bij relevante aanbestedingen, ofwel door een hoge mate van duurzaamheid te eisen, ofwel door duurzaamheid op te nemen als zwaarwegende wegingsfactor bij de gunning

Tankinfrastructuur duurzame brandstoffen

- De Rijksoverheid, het Interprovinciaal Overleg (IPO)/de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en leveranciers van energiedragers spreken voor vervoer voor het onderliggende wegennet af om in de concessieverlening op tankstations de tank- en laadinfrastructuur voor duurzame energiedragers voor vervoer te versnellen. Met betrokken partijen, decentrale overheden en het NEN maakt de Rijksoverheid de benodigde aanpassingen op het gebied van veiligheid. Partijen zorgen voor een heldere en eenduidige informatievoorziening naar de consument voor alle hernieuwbare brandstoffen op en rond het wegennet en bij publiektoegankelijke tank- en laadinfrastructuur conform vereisten uit de AFID-richtlijn.
- De Rijksoverheid stimuleert de verduurzaming van de eigen vloot door de inzet van schone voertuigen, duurzame energiedragers en het programma Duurzaam Inkopen (o.a. elektrificatie wagenpark batterij en waterstof elektrisch). De Rijksoverheid zal met de decentrale overheden overleggen hoe zij hierbij kunnen aansluiten.

Onderzoeken campagne autodelen

- De Rijksoverheid, brancheorganisaties, gemeenten, provincies en bedrijfsleven onderzoeken de mogelijkheden van een campagne autodelen. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de centrale campagne over de voordelen van elektrisch rijden

Nationale Agenda Laadinfrastructuur

- Gemeenten, Provincies, Rijksoverheid, netbeheerders, bedrijfsleven en brancheorganisaties hebben gezamenlijk een Nationale Agenda Laadinfrastructuur opgesteld. De afspraken in deze agenda leiden tot een landelijke dekking van (snel)laadpunten en voorzien in de laadbehoefte van het groeiende aantal elektrische voertuigen. De uitvoering van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur zal met provincies en gemeenten worden vertaald in regionale mobiliteitsplannen, waarin opgenomen de lokale behoeften voor laadinfra. De komende twee maanden zal daarom samen met de ondertekenaars van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur in kaart gebracht worden wat de uitvoeringskosten zijn voor de implementatie van de agenda. Volgens de decentrale overheden zijn volgens een eerste inschatting circa 5

miljoen euro aan uitvoeringskosten per jaar gemoed met de Nationale Agenda Laadinfrastructuur. Deze kosten dienen nog nader te worden uitgewerkt en onderbouwd en worden meegewogen in de afspraken over de decentralisatie van het klimaatakkoord.

Onderzoeken mogelijkheden voor parkeerplekken voor elektrische twee- en driewielers

- Partijen (Rijksoverheid, VNG, IPO en Vereniging DOET) onderzoeken in 2019, naar voorbeeld van andere EU-landen, de mogelijkheden voor het beschikbaar stellen van parkeerplekken voor elektrische 2- of 3-wielers met bijbehorende laadinfrastructuur.

Bidragen aan opstellen uitvoeringsagenda 's stadslogistiek

- TLN, Evofenedex, Topsector Logistiek en andere sectorpartijen stellen samen met de Rijksoverheid, VNG, IPO, grote gemeenten en Natuur & Milieu een uitvoeringsagenda op voor verschillende deelsectoren in de stadslogistiek (bijvoorbeeld bouw, retail, vers, afvalstromen, horeca, facilitair en e-commerce), met als doel dat de transportactiviteiten uiterlijk in 2025 zonder emissie kunnen worden uitgevoerd. Deze uitvoeringsagenda bevat ten minste afspraken over financiering van oplossingen, communicatie, het faciliteren en ondersteunen van ondernemers, monitoring en governance.

Meewerken aan gezamenlijke afspraken verduurzaming grond-, water-, en wegenbouw

- Bij Grond-, Weg- en Waterwerken (GWW) zal de Rijksoverheid met regionale overheden de inkoopkracht vergroten en uiterlijk in 2020 afspraken maken om in 2030 zoveel mogelijk klimaatneutraal en circulair te werken (werktuigen, materiaalketens), inclusief aanbestedingen en standaardisatie van uitvragen. De Rijksoverheid en andere overheden stimuleren maatregelen binnen de eigen aanleg- en onderhoudsprocessen en door het sluiten van ketenakkoorden en Green Deals gericht op producten- en materiaalketens (zoals asfalt, beton, grond en staal). De maatregelen richten zich onder meer op levensduur verlengend onderhoud, op het verduurzamen (CO₂-arm maken) en uniformeren van materiaalgebruik. Hierbij wordt gebruik gemaakt van tools uit de aanpak Duurzaam GWW zoals DuboCalc, de CO₂ prestatieladder en aanvullende inkoopcriteria. De Rijksoverheid en provincies zetten waar mogelijk hun infrastructuur in voor energieopwekking en meervoudig ruimtegebruik (zie verder C.5 Elektriciteit).
- De Rijksoverheid en decentrale overheden stellen hun ervaring met duurzaam GWW beschikbaar (innovaties voor klimaatadaptatie, klimaatmitigatie en circulaire economie) en zullen kennis delen gericht op het verduurzamen van de materiaalketens, energiebesparing en -opwekking in de GWW-sector om zo sneller te leren en kosten te besparen in de uitvoering.

Werkgeversaanpak: Bijdragen aan uitbreiden Coalitie Anders Reizen

- De Rijksoverheid, IPO en VNG betrekken regionale netwerken van werkgevers bij de uitvoering van het klimaatakkoord en committeren minimaal 80 werkgevers in 2020 en 500 werkgevers uiterlijk in 2030 aan minimaal 50 procent CO₂-reductie van zakelijke mobiliteit in 2030 ten opzichte van 2016. Concrete afspraken o.a. over resultaten worden aan de MIRT tafel gemaakt in het kader van de regionale uitwerking.

Werkgeversaanpak goed coördineren teneinde de lasten voor bedrijven laag te houden

- De Rijksoverheid, IPO, VNG en Anders Reizen zorgen voor een goede afstemming tussen landelijke en regionale inspanningen ten einde de administratieve lasten voor werkgevers beperkt te houden. Met name worden afspraken gemaakt over het opzetten en uitvoeren van een eenduidige, uniforme en onafhankelijke monitoring.

Werkgeversaanpak: Onderzoeken collectief aansluiten coalitie anders reizen

- IPO en VNG onderzoeken wanneer zij zich collectief kunnen aansluiten bij AR.

Fiets: Ruime fietsparkeernormen ontwikkelen en toepassen

IPO, VNG en de Rijksoverheid spreken af binnen de NOVI (en regionale uitwerkingen daarvan) ruime fietsparkeernormen bij bedrijven en woningen als nieuwe norm en eis toe te passen. Hiertoe wordt begin 2019 een convenant gesloten. Vanaf 2019 worden nieuwe normen op nieuwbouwlocaties toegepast maar in de jaren hierna ook bij het vernieuwen van alle omgevingsvergunningen en plannen. Daarvoor hanteren overheden minimaal de herziene kengetallen 2018 (in voorbereiding fietsberaad).

Fiets

- De Rijksoverheid ziet dat de fiets een aantrekkelijk, duurzaam en gezond alternatief biedt voor mensen om op korte afstand van A naar B te reizen. Gelet op de diverse kansrijke projecten trekt het Rijk daarom, in aanvulling op de middelen die in het regeerakkoord zijn gereserveerd, nogmaals 75 miljoen euro uit voor de cofinanciering van investeringen in fietsenstallingen bij OV-knooppunten.
- De Rijksoverheid, IPO, VNG spreken af om bij lopende MIRT-trajecten te verkennen of maatregelen voor fiets en multimodale hubs, die technisch/financieel en/of maatschappelijk meerwaarde hebben, kansrijk zijn om mee te nemen bij aanpassingen aan weg-, water- en spoorinfrastructuur. Dit gebeurt door bij de bepaling van de scope van het project de kansen en impact voor de fiets te overwegen. Tevens wordt een verkenning opgezet naar kansen en belemmeringen voor het realiseren van fietsprojecten binnen de programma's en worden aanbevelingen gedaan hoe hiermee om te gaan.
- De Rijksoverheid, IPO en VNG spreken in het kader van Tour de Force af dat begin 2019 een verkenning wordt afgerond naar kansrijke koppelmogelijkheden tussen lopende rijksprogramma's en inventarisaties van Provincies, VNG, F10, en RWS naar de gewenste en benodigde fietsinvesteringen. Het gaat om koppelmogelijkheden met bijvoorbeeld het programma 'Slimme en Duurzame mobiliteit', Programma's 'Beheer, Onderhoud en Vervanging HWN, HVWN en Spoor', (ook wel bekend als Vernieuwing, Verjonging en Verduurzaming) Programma 'Minder Hinder' en de grote infrastructuurprojecten op rijks- en regionaal niveau. Het gaat hier bijvoorbeeld om het aanleggen van een fietsbrug binnen een vervangingsproject, dat door werk met werk te maken veel goedkoper kan worden uitgevoerd. Realisatie van koppeling is mogelijk mits budgettaire gedekt. Deze koppelmogelijkheid mag niet leiden tot een afname van de veiligheid van het bestaande hoofdwegen en -spoornet en tot vertraging in de planning.
- Op basis van de verkenning wordt met de Tour de Force voor eind mei 2019 een gezamenlijk overzicht met kansrijke fiets- en stedelijke logistiek projecten en multimodale hubs vastgesteld. Het betreft ofwel projecten die anticiperen op groei die op concrete trajecten verwacht wordt, ofwel projecten die tot een forse kwaliteitsverbetering leiden (zoals het wegnemen van barrières) die de overstap van auto naar fiets of keten fiets-OV aantrekkelijk maken en die ondersteund worden door regionale stimuleringsmaatregelen. Ook wordt hierbij gekeken naar de relatie met de regionale bereikbaarheidsknelpunten en de opgaven in de Regionale Energie Strategieën. Dit overzicht ondersteunt prioritering van (fiets-)projecten en wordt gebruikt in BO MIRT-overleggen, en overleggen binnen de regio en tussen regio en rijk. In de programma's voor slimme en duurzame mobiliteit wordt periodiek gekeken naar nieuwe kansen voor projecten.
- De Rijksoverheid, provincies en VNG nemen in de afspraken over duurzaam aanbesteden op dat er bij aanbesteding, wanneer een aanbesteding de fiets raakt, ook specifiek in de klanteisen hiermee rekening wordt gehouden.

MaaS (mobility as a service)

- De Rijksoverheid voert momenteel 7 landelijk opschaalbare MaaS-pilots uit. De coalitie Anders Reizen en de partijen verenigd in de MobiliteitsAlliantie zullen zich inspannen om bij te dragen aan het succes van die pilots. Tevens zullen vervoerders zich inspannen om mee te werken aan het ter beschikking stellen van vervoerbewijzen met

passende techniek aan de partijen die de pilots zullen uitvoeren. Zij geven deze ambitie zelfstandig vorm binnen hun commerciële beleid.

- De Rijksoverheid en lokale overheden faciliteren en stimuleren deelconcepten. In de fysieke ruimte, onder andere dicht bij OV-locaties, neemt de gemeente parkeergelegenheid en laadmogelijkheid op in bestemmingsplannen. Deelconcepten zijn onderdeel van de MaaS-pilots.
- De Rijksoverheid streeft met lokale overheden ernaar gezamenlijk met relevante marktpartijen een standaardtaal en protocollen vast te stellen voor aanbieders binnen MaaS, om het maximaal ontsluiten van verschillende modaliteiten te faciliteren. Het is noodzakelijk dat verschillende overheden data kunnen gebruiken en randvoorwaarden voor mobiliteits- en duurzaamheidsbeleid aan kunnen geven. De reiziger staat hierbij centraal. MaaS kan bijdragen aan gedragsverandering van reizigers en daarmee aan CO₂-reductie. Bijvoorbeeld door het inzien van mobiliteitsgebruik en het aangeven van milieuzones in de apps kan het MaaS-ecosysteem daadwerkelijk bijdragen aan modal optimum. De MaaS-pilots moeten hierin meer inzicht bieden.

Normstelling CO₂ werkgerelateerd vervoer en handhaving organiseren

- Vanaf begin 2022 volgt normering in wetgeving voor werkgevers met meer dan 100 medewerkers. In totaal betreft dit ruim 7.000 werkgevers, samen goed voor 4,9 miljoen werknemers. Naar verwachting leveren afspraak 1 en 2 in 2030 een CO₂-winst op van 1,0 Mton. Toezicht en handhaving: Decentrale overheden zijn het beoogd bevoegd gezag. Omgevingsdiensten worden belast met het toezicht op en de handhaving van de regelgeving. Hiertoe worden controlebevoegdheden en handhavinginstrumenten, incl. (herstel) sancties, toegekend.

Inkoop en aanbesteden: Alleen nog beste banden inkopen

- De Rijksoverheid, VNG, IPO, RAI Vereniging, BOVAG, ANWB, VNA en Stichting Band op Spanning zullen bij de aanschaf van vervangingsbanden voor hun eigen wagenpark of bij het aangaan van nieuwe inkoopcontracten van vervangingsbanden voor hun eigen wagenpark, kiezen voor de beste band op basis van het hoogste ambitieniveau van de duurzame inkoopcriteria.

Zero-emissie bouwverkeer, mobiele werktuigen

- In 2019 start het bedrijfsleven samen met de overheden, kennisinstituten en Natuur & Milieu met een 'Challenge Klimaatneutrale Bouwplaats' om kennis en ervaringen, kansen en mogelijkheden en mogelijke belemmeringen rondom zero-emissie mobiele werktuigen in beeld te brengen, om hiermee de ingroei van zero-emissie mobiele werktuigen te versnellen en om kennisuitwisseling te bevorderen en zo overheden in deze transitie te faciliteren.
- Overheden nemen het initiatief om de inzet van zero-emissie mobiele werktuigen en de principes van de Green Deal Het Nieuwe Draaien op te nemen in inkoopprocessen van bijvoorbeeld bouwwerkzaamheden en groenvoorziening.

Hyperspits

- De Rijksoverheid, NS en eventueel andere vervoerders en concessie-verlenende overheden gaan met onderwijsinstellingen in gesprek over het spreiden van onderwijstijden om zodoende ruimte te creëren in de hyperspits. Doel van deze inzet is dat in 2023 het aantal studenten in de hyperspits met 20% is afgenomen (gecorrigeerd voor autonome groei).
- De Rijksoverheid, andere concessie-verlenende overheden en sectorpartijen zetten de bestaande inzet op capaciteitsvergroting en optimalisering van de dienstregeling voort. Dit doen zij onder meer door op diverse trajecten hoogfrequent te rijden en de aanschaf van nieuwe treinen.

Compensatie provincies stimuleringsmaatregelen Elektrisch vervoer (accijnsderving provincies)

Net als in het verleden bij Autobrief II zijn elektrische personenauto's tot en met 2024 vrijgesteld van de MRB en daarmee in principe ook van opcenten. Vanaf 2025 betalen EV's conform dit voorstel ook MRB (afhankelijk van mogelijke stelselwijziging). Geconcludeerd is dat IPO en Rijk verschillende definities hanteren wat betreft de gevolgen van het stimuleringspakket van EV's in het Klimaatakkoord. Hieronder worden de verschillen toegelicht:

- Bij een 0-tarief voor EV's mogen provincies geen MRB heffen. Het IPO stelt dat provincies met elke verkochte elektrische auto inkomsten mislopen als gevolg van het 0-tarief. Deze beperking van de belastinggrondslag van provincies leidt tot minder opbrengsten en heeft daarmee consequenties voor de open huishouding waarvoor de provincies gecompenseerd dienen te worden.
- Het Rijk stelt dat – op basis van de huidige inzichten – de groei van de fossiele auto's en het (toenemend) gewicht van de fossiele auto's ervoor zorgt dat de totale jaarlijkse opbrengsten uit opcenten in de periode van 2021-2024 in absolute zin niet substantieel verslechteren ten opzichte van het jaar 2020. Er is enkel sprake van minder meeropbrengsten en daarmee voor het Rijk geen sprake van derving waarvoor provincies gecompenseerd zouden moeten worden.

Provincies en Rijk hebben gezamenlijk belang bij een goede monitoring van de ontwikkeling van het elektrisch vervoer de komende jaren. Het Rijk staat in voor het instandhouden van hetzelfde of een ander qua effect vergelijkbaar eigen belastinggebied. Met dit belastinggebied dient de open huishouding van provincies onverkort intact te blijven.

Rijk en IPO zijn overeengekomen dat:

- d. Het Rijk en IPO monitoren gezamenlijk in de periode 2021-2024 de effecten op de opcenten als gevolg van de beleidsvoornemens van het Rijk. Het Rijk ontwikkelt samen met het IPO een methodiek voor de monitoring van EV's ("hand aan de kraan"). Voor de berekeningen wordt uitgegaan van de tarieven voor de provinciale opcenten geldend voor 2019.
- e. In het kader van de monitoring in 2020 zal de Raad voor Openbaar Bestuur (ROB) een zwaarwegend advies uitbrengen – op basis van een artikel 2 onderzoek – over de vraag in hoeverre de beleidsvoornemens van het Rijk gerelateerd aan de provinciale opcenten tot een substantiële wijziging in inkomsten van provincies leiden. Beide varianten van de gehanteerde definities zullen worden meegenomen in de adviesaanvraag van het Rijk. Tevens brengt de ROB de gevolgen voor de taakuitvoering van provincies in beeld.
- f. Naar aanleiding van de monitoring en het zwaarwegende advies van de ROB zal overleg tussen Rijk en provincies plaatsvinden over de uitkomsten.